

Po sledih zavednega ormoškega Sokola

Franc Trop, krojaški mojster, 1905–1983²

Prispevek presega zgolj osebno zgodbo konkretne osebe – avtorjevega očeta, saj je ta vpeta v širši kontekst družbenega dogajanja – še posebej v luči nemške raznarodovalne politike na Slovenskem in njenih posledic. Razmere in dogajanje v Ormožu med letoma 1941 in 1945, pred izbruhom 2. svetovne vojne in ob njenem koncu so osredotočeni zlasti na izgon najzavednejših Slovencev takoj ob začetku vojne ter na požig Lente ob koncu vojne. Tokrat so prvič na enem mestu objavljeni konkretna imena in priimki, dopolnjeni še z navedbo poklica in naslova iz seznama za izgon 53 Ormožanov, kot tudi vseh 15 lastnikov hiš na Lenti, ki jih je nemški okupator uničil ob pomoči domačih sodelavcev.

Uvod

Pričujoči zapis ni zgodovinska študija ali strokovna raziskovalna naloga, ampak je njegov namen v strnjeni obliki podati na enem mestu čim več informacij o dogajanju v določenem času, za katerega obstaja premalo gradiva, ki bi pojasnilo ravnanja in usode ljudi v Ormožu pred in med drugo svetovno vojno. Za razliko od drugih krajev v neposredni soseščini, kjer so zadeve podrobno raziskane, zbrane in popisane, kot npr. za Središče ob Dravi in Kog, pa na moje začudenje za Ormož tega doslej ni opravil nihče na celovit način, zato sem dokazane in strokovno podprte podatke le s težavo napaberkoval na različnih koncih in iz teh drobcev bom skušal sestaviti celoto okrog zgodbe, oz. bolje rečeno usode, mojega očeta. Če bodo na enem mestu zbrane informacije služile kot opora za lažje delo kakemu raziskovalcu, ki se bo v prihodnje podrobneje lotil obravnave opisane

problematike, bo moja ambicija posebej izpolnjena.

Mesto Ormož ima svojo zelo bogato zgodovino, na katero smo lahko upravičeno ponosni. Ker pa zgodovina niso le uspehi, bleščeče zmage in napredek, temveč tudi zablode, izdajstva in druga dejanja, na katera ne moremo biti ponosni, se mi zdi (z zgodovinskega vidika) pošteno osvetliti tudi čas, ki je usodno zaznamoval mnoge ljudi. In ravno posamezniki, ljudje z imeni in priimki, so kot sestavni del družbe tisti pomemben člen, ki zaznamuje tako vsakega od njih, kot tudi soljudi, s katerimi biva, deli njihovo usodo ali nanjo vpliva s svojimi častnimi ali nečastnimi dejanji. Zgodovine v določenem obdobju ne moremo izbrisati z zamolčanjem, saj dogodki in izkušnje živijo naprej v ljudeh in njihovih potomcih, se prenašajo iz roda v rod. Žrtvovanja, junaštva in hrabrosti ne kaže pozabiti, drugačna ravnanja pa moramo postaviti na pravo mesto in naj bodo v opomin in spodbudo naslednjim rodovom, da ne bi ponavljali napak svojih prednikov.

¹ Vladimir Trop, pravnik, Zadružna ulica 19 B, 1218 Komenda.

² Tudi Franjo, Franček.

Spomnim se, da nam je oče v otroštvu pripovedoval o tem, »da so nekateri mladi Ormožani s čolni in splavom prevažali čez Dravo orožje in strelivo, ki je ostalo na hrvaški strani, ko se je razbežala kraljeva vojska ob nemškem napadu na staro Jugoslavijo..., da so jih Nemci zaprli in mučili v zaporu in na Borlu, kjer so morali kot vlečna živina na vozu tovoriti vodo iz Drave na hrib..., da so jih prav tako kot živino nagnali na transport in odpeljali v izgnanstvo v Srbijo..., o medvojnih letih v izgnanstvu v Ribarski banji..., da so domači izdajalci ovajali zavedne Slovence in da gre v prvi vrsti prav njim pripisati tudi požig Lente – celotnega mestnega predela Ormoža..., da so po koncu vojne nekateri prišli nazaj in ostali praktično brez vsega«. Ob poudarjanju jasnega sporočila: bodite pošteni, zavedni, pokončni, ponosni Slovenci ... bodite LJUDJE!

Bori, zbirno taborišče štajerskih izgnancev

Fotografija in ilustracija s karikaturjo nacista prikazujeta del vsakdanjega opravila zapornikov na Borlu, ki so morali namesto vlečne živine na vozovih v sodih tovoriti vodo iz Drave na vrh grajskega briba.

Otrok v mladosti take zadeve ne zanimajo prav dosti, zagotovo ne toliko, da bi jih sproti zapisovali kot dragocena pričevanja. Več desetletij kasneje je to težko nadoknaditi, ne samo zaradi tega, ker je večina ljudi, ki so to doživeli, že mrtvih, temveč tudi zaradi sile spomina, ki peša, pa tudi zaradi črva, ki zaseje dvom v verodostojnost takšnih pripovedi, ki so lahko točne, morda pa tudi ne. Kaj je res in kaj ni? Kje in kako najti potrditev za povedano? Lahko najdem priče in dokaze za povedano, da lahko to objavim kot verodostojno izpoved? Potrutil sem se in jih našel ter zapisal zgodbo o mojem očetu oz. o okoliščinah in dogodkih, ki so »okrog« njega oz. vezane na njegovo življenje v tistem času, ko naj bi bil v svojih »najboljših« letih (gre za obdobje 1930–1945).

Sledi, beležnica iz Ribarske banje

Moj oče je umrl že pred 35. leti, ko pa mi je poleti 2017 umrl tudi polbrat sem se odločil raziskati in zapisati del očetove preteklosti, ki je na določen način zaznamovala tudi mene. Odpravil sem se po sledi zapisov njegove male rdeče beležnice iz let 1941–1944, v kateri so s prelepo pisavo, poleg imena Franjo Trop – mojega očeta – kot lastnika tega meni izjemno dragocenega spomina, med drugimi navedeni tudi: Jože Zidarič, Franc Gaberc, Dolfi Breznik, Neža Wunderl, dr. Jurij Sluga (Ptuj), dr. Milan Šijanec ... in začel svoje raziskovanje z branjem pisnih

virov, z obiski in razgovori z nekaterimi še živimi someščani, ki so ga poznali še iz prve polovice prejšnjega stoletja, ter z obiskom arhivov in iskanjem dokumentov...

Prvi zanimiv članek sem (z brskanjem po računalniku in vpisom iskalnih gesel ... izseljenci, Ribarska banja idr.) zasledil v glasilu ameriških Slovencev *Glas naroda iz New Yorka*, z dne 9. 9. 1941. V njem je po ljubljanskem *Jutru*, z dne 20. 7. 1941, povzet seznam ljudi, ki jih je nemški okupator izgnal z rodne grude in poslal v pregnanstvo v Srbijo... Med njimi so navedena tudi ta (imena in priimki ljudi iz očetove beležnice) in druga imena ljudi, ki so jih pregnali v Ribarsko banjo v južni Srbiji. Iz Ormoža najdem zapisane naslednje: Trop, Zidarič, Gaberc, Breznik...

Raziskujem dalje... Že eno leto pred nacistično okupacijo stare Jugoslavije so Nemci imeli pripravljene sezname zavednih Slovencev, ki jih je bilo treba takoj zapreti in odstraniti (izgnati ipd.), da jim (ob načrtovanem prevzemu oblasti) ne bi oteževali uresničitve »posvečenega« cilja njihove genocidne politike (Hitler: »Naredite mi to deželo zopet nemško!«). Gledam seznam 53 ljudi iz Ormoža (navedeni v preglednici **Seznam 53 Ormožanov za izgon iz domovine**), (KMO/53),³ ki so jim torej že leta 1940 namenili kruto usodo v naslednjih letih. Med njimi spet ista imena in priimki: Trop, Zidarič, Gaberc, Breznik ... Zakaj prav njih? Zakaj prav mojega očeta? Odgovore bom v nadaljevanju nanizal kronološko.

Ozadje/priprave na vojno

Sokol: Oče je bil član (številka legitimacije 21/7) telovadnega društva Sokol v Ormožu od leta 1927.⁴ O tem priča zraven navedene dokumentacije Zgodovinskega arhiva Ptuj tudi več navedb in fotografij v različnih publikacijah, npr. v zborniku Ormož skozi stoletja in osebni arhivu Rada Kukovca. V ormoški enoti Pokrajinskega muzeja Ptuj Ormož je na ogled tudi reproducirana povečava fotografije Kolesarskega društva Drava Ormož – dirkači l. 1930, ki jo je hranil tudi moj oče; on je tretji z desne (Franček Trop – krojač). Kot vsak »brat« (tako so imenovali odrasle člane), je bil tudi on sprva med naraščajniki oz. podmladkom (otroci – deca) te organizacije, kasneje pa je bil tudi sam vaditelj in vodja naraščajnikov.⁵ Sokolska organizacija je tudi v Ormožu (od leta 1912, ko je bila ustanovljena) s svojim poslanstvom presegala okvire zgolj telovadnega društva. Ravno zaradi narodnobuditeljskega duha in krepitve narodne zavesti Slovencev je bila trn v peti Nemcem in nemčurjem in je bilo naravno, da se je leta 1941 vključila v OF.

Ime	Ime	Okoliš	Rojen
Trop	Franc	krojač	16. 10. 1905
Zidarič	Josip	Zidarič	19. 7. 1906

3 KMO – Kronika mesta Ormož (glej navedeno literaturo).

4 SI_ZAP/0087, Sokol Ormož – škatla 1, knjiga 9 – Indeks članov Sokolskega društva Ormož.

5 Vir: Pučko Franc – Spomini na Lento.

<i>Pristop. Kat. itoileva</i>	<i>Theo. Legit.</i>	<i>Apomba</i>
<i>1927</i>	<i>15.3.30/29</i>	<i>2/7</i>
<i>1927</i>	<i>1.3.31/32</i>	<i>2/7</i>

Pomočno pristopil, 1. I. 1937.

*se preselil k sv. Duhiu v Italca
Prijava poslanca sok. dr. v Ptuj.*

odsel k vojakom 6.4. 1938

Član 2 1. I. 1939.

[Indeks članov Sokolskega društva Ormož izkazuje tudi vpisano članstvo za mojega očeta od leta 1927.

Krojaški mojster: Tako kot se je moj oče izučil za krojača pri Franju Belšaku, so se kasneje pri mojem očetu kot cenjenem krojaškem mojstru izučili te obrti med drugimi tudi Ivan Kos, Edi Stropnik in Rado Kukovec. Ker je bil moj oče kot razgledan, narodno zaveden in ponosen Slovenec levo usmerjen član Sokola, v njegovi delavnici (leglo revolucionarjev) pa sta bila zaposlena kot pomočnika pred vojno tudi zadnja omenjena, ki sta kasneje nastopala kot mlada odpornika in aktivista narodnoosvobodilnega gibanja v Ormožu (to poslanstvo so lahko opravljali pač le tisti zavedni posamezniki, ki jih okupator ni že takoj odstranil z rodne grude), je bilo to dvojje najbrž dodaten razlog za očetovo uvrstitev med »sovražnike Nemcev«. Tarča Nemcev so bili vsi napredno usmerjeni zavedni Slovenci, še posebej, če so bili ekonomsko samostojni – izobraženci, obrtniki ipd.

Oče je kot Sokol tekmoval za Kolesarsko društvo Drava Ormož (leva fotografija), na desni fotografiji pa je kot mlad krojaški mojster – prav tako okrog 1930. leta.

Po razpadu avstro-ogrske monarhije je ostalo v novonastali državi Kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev (kraljevini Jugoslaviji) na območju Slovenije precej Nemcev, od katerih je bilo ekonomsko odvisno precejšnje število slovenskega prebivalstva. Zato ne preseneča, da je z vzponom nacizma začelo naraščati tudi število tistih

Slovencev, ki so bili Nemcem naklonjeni (bodisi zaradi prepričanja, bodisi zaradi preračunljivosti) – zlasti po priključitvi Avstrije k nemškemu Reichu in po napadu na Poljsko. Leta 1921 se je opredelilo za Nemce 9 % prebivalcev Ormoža (OSS-III/214),⁶ ki so leta 1939 v Ormožu ustanovili podružnico Švabsko-nemške zveze (t. i. Schwabish-Deutscher Kulturbund) (OSS-III/266). Že leta 1940 je bilo v Ormožu 60–80 članov kulturbunda (v nadaljevanju – KB), (OSS-III/217), torej vsaj 5 % prebivalstva. Dr. Aribert in Elise Brodar, Adolf in Grete Stammen, Walter Diermayer, Otton Krall (Oton Kralj), Anton in dr. Otmar Majeritsch, Gustav Trautwetter (OSS-III/212), Jožef Dogša, Valja Jahn (tudi – Vally, Valerija), Udo Kautzhammer, Rudolf Lakner, Pavel Lazar, Maks Petovar (izdajalec – Lenta!), Ivan Remšnik, Alojz Salleg, Karol Verhovščak⁷ so bili najpomembnejši ormoški kulturbundovci, ki so že leta 1940 na sestanku v Jeruzalemu za nemško varnostno policijo pripravili prvi seznam zavednih Slovencev, ki naj bi jih bilo takoj ob prevzemu oblasti treba zapreti (OSS-III/270.)

Seznam 53 Ormožanov za izgon iz domovine

	Priimek, ime	Naslov	Poklic	Transport/ Kdaj
1	Anžlovar, Štefan	Ormož 76	paznik jetnišnice (sodni sluga)	19. 7. 1941
2	Ban, Minka (s hčerko)		odvetnikova soproga	
3	Boganovič, Dimitrije (pravilno Roganovič)	Ormož 132	železniški uradnik	
4	<i>Breznik, Adolf</i>	<i>Hardek 1</i>	<i>pekovski pomočnik</i>	<i>20. 6. 1941</i>
5	Cigan, Jožef		cestni mojster ?	
6	<i>Gaberc, Franc</i>	<i>Ormož 10</i>	<i>trgovski pomočnik</i>	<i>20. 6. 1941</i>
7	Gorjup, Viktor	Ormož 90	uslužbenec zadružne elektrarne	6. 6. 1941
8	Grilc, Jelica (por. Veselič)	Ormož 103	farmaceutka	
9	Grivec, Stanko (Jakob)	Ormož 132	restavrater (gostilničar)	VII. 1941
10	Hanželič, Franc	Hardek 1	župan	
11	<i>Horvat, Anton, dr.</i>	Ormož 21	<i>Zdravnik (primarij ormoške bolnišnice dr. Anton Hrovat)</i>	
12	Horvat, Ivan	Ormož 13	polijski stražnik	
13	Ivanuša, Martin	Frankovci pri Ormožu 4	kmet v Frankovcih	19. 7. 1941
14	Janežič, Ema		učiteljica	
15	Jenko, Alojz	Ormož 60	ravnatelj meščanske šole	20. 6. 1941
16	Jereb, p. Remigij	Ormož 102	Župnik (Josip Jereb– pater Remigij)	
17	Karba, Jurij	Ormož 25	vodja zemljiške knjige	3. 7. 1941
18	Kojc, Mihael	Ormož 29b	namestnik obratovodje Falske elektrarne (obrat v Ormožu)	19. 7. 1941
19	Kovačič, Dragan	Ormož 81	urar	
20	Kuharič, Ludvik		trgovec	
21	Lamut, Olga s hčerko (Lemut)		zaposlena pri dr. Majeriču	
22	Lamut, Viljem (Lemut)		zaposlen pri dr. Majeriču	
23	Lašič, Jožko (Joško)	Ormož 2	sodno-pisarniški uradnik v pokoju	
24	Malin, Ferdinand	Ormož 14	železniški mizar	20. 7. 1941
25	Nardin, Jožef		živinozdravnik	

⁶ OSS – Ormož skozi stoletja (glej navedeno literaturo).

⁷ Tone Luskovič: Ormož v času 2. svetovne vojne; zb-nob-ormoz.si.

26	Novak, Alojz (»Zek«)	Ormož 5	uradnik okrajne posojilnice	
27	Obran, Adolf, dr.		sodnik	
28	Pevec, Anton	Ormož 81	upravnik pošte	3. 7. 1941
29	Pevec, Rudolf	Ormož 140	bivši narodni poslanec in trgovec	
30	Pipenbaher, Dušan, dr.	<i>Ormož 124</i>	<i>sodnik</i>	<i>20. 6. 1941</i>
31	Pipenbaher, Danica	<i>Ormož 124</i>		<i>20. 6. 1941</i>
32	Polaj, Josipina (Polak!)	Ormož 81	Učiteljica (Josipina Polak – »Fini«, aretirali so tudi sina Borisa Polaka)	5. 7. 1941
33	Polak, Anton	Ormož 81	tajnik mestne hranilnice	
34	Polak, Marija s sinom	Ormož 101	trgovka (sin ? Mitja)	
35	Ponebšek, Alojz	Ormož 81	notar	11. 7. 1941
36	Puklavec, Martin	Ormož 44	poslovodja Vinarske zadruga	
37	Pušenjak, Rupert	Ormož 102	kaplan	
38	Rakuša, Ivan		dimnikarski mojster in načelnik (starosta) sokolskega društva	
39	Rančigaj, Jožef		trgovec	
40	Rojs, Ivan	Ormož 38	orožniški stražmojster v pokoju (? kmet) (aretirali so tudi ženo Marijo)	26. 7. 1941
41	Skoliber, Martin	<i>Ormož 38</i>	<i>poslovodja kmetijske zadruga – ekonom (začetnik kmetijske zadruga), aretiran 17. 4. 1941</i>	
42	Šijanec, Martina	<i>Ormož 86</i>	<i>učiteljica</i>	<i>20. 6. 1941</i>
43	Šijanec, Milan, dr.	<i>Ormož 86</i>	<i>odvetnik</i>	<i>20. 6. 1941</i>
44	Štrekelj, Alojz	Ormož 81	šef davčne uprave (upokojenec)	19. 7. 1941
45	Šumak, Franc	Hardek 3	trgovec	5. 7. 1941
46	Tomšič, Alojz		<i>učitelj (upravitelj šole)</i>	
47	Trop, Franc	<i>Ormož 11</i>	<i>krojaški mojster</i>	<i>20. 6. 1941</i>
48	Turk, Forto (Fortunat)	Ormož 101	učitelj	26. 7. 1941
49	Vaupotič, Ivan	Ormož 9	pismonoša	
50	Veselič, Boris		hišni posestnik	
51	Veselič, Miran	Ormož 49	diplomirani inženir agronomije	20. 6. 1941
52	Zadravec, Peter	Ormož 128	industrijec (? zemljiški posestnik)	11. 7. 1941
53	Zidarič, Jože	<i>Ormož 66</i>	<i>poštni uradnik</i>	<i>20. 6. 1941</i>

Označeni s poudarjenim tiskom (10) so bili izgnani v Srbijo 20. 6. 1941 s transportom št. 5 iz Maribora – osem od teh v Ribarsko banjo (označeni s poševnim tiskom), Jenko in Veselič pa drugam. Označeni s poševnim tiskom v zeleni barvi (3) so bili govorniki na zborovanju 27. 3. 1941. Označeni z modro barvo (10) so bili do sedaj ugotovljeni prvi aretiranci v Ormožu, v noči iz 16. na 17. april 1941, a točnega podatka o vseh v tisti noči aretiranih ni možno izvedeti, saj ni o tem nobene dokumentacije.

Ob napadu na Jugoslavijo leta 1941 je bilo v Ormožu že 115 članov KB (10 % prebivalcev) (OSS-I/262). Po podpisu sramotne pogodbe o pristopu k trojnemu paktu so zavedni Slovenci 27. 3. 1941 v Prosvetnem domu Ormož organizirali zborovanje, kjer so manifestirali svoj odpor do tega in se dogovarjali o odporu nemškemu okupatorju (OSS-III/222 in DN/54–55).⁸ 8. aprila 1941 je slavnostno okrašen Ormož (zlasti Nemci in nemškutarji, kulturbundovci v belih dokolenkah), radostno pričakal vkorakanje nemške vojske (OSS-I/261 in

⁸ DN – Drago Novak, Prlekija 1941–1945, Založba BOREC, 1987.

OSS-III/219 + 266). Nacistične zastave so visele z drogov javne razsvetljave vzdolž današnje Ptujске ceste (arhiv Foto HOST). Nemci in nemškutarji tako niso bili več narodna, t. j. nemška manjšina v državi SHS (OSS-III/220), temveč so takoj začeli aktivno sodelovati z nemško vojsko pri prevzemu oblasti in izvajanju nasilja nad Slovenci. Že 16. 4. 1941 je bil sprožen prvi val aretacij (ZZ-IV/51)⁹ narodno zavednih Slovencev iz seznama (za iztrebljanje – tistih ponosnih posameznikov, ki si jih ne bo moč pokoriti), ki so ga Nemci prinesli s seboj, saj so jim ga že eno leto prej pripravili ormoški kulturbundovci (OSS-I/262, OSS-III/219 in OSS-III/267). S tem se je začela uresničevati nacistična raznarodovalna politika na Slovenskem. Med prvimi aretiranimi v Ormožu je bil tudi moj oče Franjo Trop – krojaški mojster; ohranjen dokument v Zgodovinskem arhivu na Ptujju navaja, da naj bi bil pripeljan na Borl 11. 6. 1941, po sedmih dneh pa od tam premeščen v Maribor.¹⁰ V preglednici objavljam celoten seznam teh (53) ljudi, ki so bili prve žrtve nemškega okupatorja v Ormožu in si zaslužijo, da prihodnji rodovi vedo za cvet slovenstva v njihovem kraju (KMO/53). Če je to bilo mogoče ugotoviti iz raznih drugih virov oz. evidenc, sem pri imenu in priimku ter poklicu oz. funkciji posameznika navedel tudi njegov naslov in datum, ko so ga izgnali iz Slovenije. Žal pri tem nisem mogel biti uspešen v celoti, ker je okupator ob koncu vojne uničil ali odpeljal s seboj tovrstne arhive (dokumenti o aretacijah, zaporniške knjige za Borl idr.).

V Ormožu je okupator (vključno z ljudmi iz seznama) aretiral in izgnal skupno 117 ljudi – vse (razen štirih) že v letu 1941. Kolikor je bilo moč ugotoviti, jih je skoraj polovico (55) izgnal v sosednjo Nezavisno državo Hrvatsko, 30 ljudi je bilo izgnanih v Srbijo (od tega devet v Ribarsko banjo), eden v Bosno, pet pa so jih izselili v Ljubljano (pod italijansko okupacijo). Za 26 ljudi nisem mogel ugotoviti, kam so bili izseljeni, saj so podatki nepopolni in neurejeni zaradi pomanjkljivih evidenc. Le na temelju zapisanih ustnih pričevanj nekaterih prizadetih svojcev in nepopolnih podatkov iz arhiva o izgnancih lahko – v poskusu rekonstrukcije poteka izvedbe aretacij – rečem, da so bile prve aretacije večjega števila ljudi v mestu Ormož izvedene 16. aprila 1941, naslednje, bolj množične pa 11. junija 1941 (vsakokrat po približno 10 ljudi). Ostale so zapirali postopoma in posamično ali v manjših skupinah od meseca aprila do konca julija 1941, ko so pozaprli in poslali v izgnanstvo skoraj vse tiste, ki so jih nameravali. Okupator je poskrbel, da glede tega za njim ni ostalo nobene pisne sledi (vojaški ali policijski dokumenti). Sam sem se dokopal do imen in nekaterih drugih podatkov za 117 ljudi, saj so, razen tistih 53 iz prvotnega seznama, izselili ob nekaterih tudi zakonca, še kakega družinskega člana ali pa celotne družine – kot npr. Šumakove s Hardeka in Malinove z Lente.

Vojna 1941–1945

Zgodovinski arhiv na Ptujju hrani v svoji rokopisni zbirki Kroniko mesta Ormož 1877–1956, ki je redke in zato toliko dragocenejši vir verodostojne informacije o razsežnosti posledic, ki so s tem nastale. Zaprli niso le teh 53 ljudi, temveč tudi njihove družinske člane, torej (po navedbi iz Kronike mesta Ormož) 120 ljudi, t. j. dobrih 10 % prebivalcev mesta Ormož. Zaradi tega je ostalo mesto »obglavljeno« in ob vsaj takšnem odstotku zagrizenih Nemcev in njihovih pristašev je bil vsakršen odpor v Ormožu praktično onemogočen in – razen dveh neuspešnih poskusov v letih 1943 in 1944 – obsojen na vnaprejšnji neuspeh. Redki preostali Slovenci – zlasti mlajši zavedni in pogumni fantje in dekleta – so se prikrito angažirali kot aktivisti in se po svojih najboljših močeh in zmožnostih skušali aktivneje vključiti v odporniško gibanje, a sta njihova vloga in pomen ostala, žal, majhna, saj ta aktivnost ni uspela potegniti za sabo gibanja, ki bi lahko karkoli spremenilo. Tistih nekaj redkih partizanov iz našega mesta in okolice (ki so se priključili gibanju pred letom 1944) pa je bilo vključenih v enote, ki so bile druge in ne na

⁹ ZZ – Zgodovinski zapisi (glej navedeno literaturo).

¹⁰ Fond: Mestni ljudski odbor Ormož 1945 – 1952, škatla 1, ovoj 13: SI_ZAP/0160/001/00013.

območju ormoške občine in njene bližnje okolice. Mesto je bilo polno Nemcev in nemškutarjev, ki so obvladovali vse, prav tako pa dodatno vrinjenih ovaduhov. Nekaj poskusov organiziranja odporikov (verjetno bi bilo pravilneje oz. bolj točno uporabiti izraz »nasprotnikov okupatorja in izdajalcev«) in posamičnih partizanskih akcij je klavrno končalo in imelo za posledico le nekaj dodatno aretiranih in izgnanih ljudi, saj so Nemci v kali zadušili vsak tak poskus organiziranja za bolj množičen upor. O dveh takšnih tragičnih situacijah bom spregovoril v nadaljevanju; poskusi organiziranja odporikov so sicer bili, le možnosti za uspeh – zaradi raznih dejavnikov – ni bilo pravih.

Aretirane ljudi so zaprli najprej v Prosvetni dom v Ormožu, jih od tam odpeljali v sodni zapor na Ptuj – kasneje naravnost na grad Borl, od tam pa v vojašnico Melje v Mariboru, od koder so jih s transporti izselili v Srbijo, NDH, Bosno in v Nemčijo.

Izselitev – pregnanci

Nemški okupator je v svoji genocidni politiki na Slovenskem načrtoval izselitev od 220.000 do 260.000 ljudi. Čeprav jim tega ni uspelo v celoti izpeljati, pa je več deset tisoč ljudi vendarle doživelo to usodo v vsej krutosti. V prvem valu 17 transportov so izgnali v Srbijo 7.200 ljudi (TF/243 in 247),¹¹ v drugem valu 21 transportov so izgnali v ustaško NDH 9.800 ljudi (TF/260 in 288 ter 289), v tretjem valu 34 transportov pa so izgnali v Nemčijo 35.500 ljudi (TF/311 in 331); tem 52.500 ljudem se je v letih 1942 do 1944 pridružilo še 4.200 v Nemčijo deportiranih sorodnikov talcev in partizanov (TF/357).

O tem (spodaj navajam povzeto le tisto, kar je bilo bistveno za potrebe mojega proučevanja tematike v zgoraj navedenih izvlečkih) obširno in dokumentirano piše dr. Tone Ferenc v svojem monumentalnem delu Nacistična raznarodovalna politika na Slovenskem 1941–1945, v katerem sem dobil širok vpogled v razsežnosti tega zločinskega načrta iztrebljanja našega naroda.

Str. 240, deportacije s Štajerske (str. 242 – opomba 162 – glej str. 391)

7. 6. 1941 – odpelje 1. transport iz Slovenske Bistrice, naslednji iz Maribora.

Str. 243, seznam transportov: Prvi val preseljevanja Slovencev – 7.056 (17 transportov) v Srbijo: najprej 12 transportov iz Maribora (izgnanci s Štajerske – 4.669), ki so jih prve aretirali med aprilom in junijem 1941, in nato med prvim in (str. 247) drugim valom transportov odpelje še 5 transportov iz Šentvida pri Ljubljani (izgnani Gorenjci in Korošci iz Mežiške doline – 2.387).

Str. 244, 5. transport (od 24-ih iz Maribora) 20. 6. 1941 iz Maribora v Arandelovac (naprej v Dunis – kamor prispe 22. 6. 1941, od tu jih razporedijo v več krajev, npr. v Ribarsko banjo), na tem so bili moj oče in drugi Ormožani. Na omenjenem transportu je prišlo do incidenta oz. demonstrativnega vzklíkanja raznih gesel in petja domoljubnih pesmi ... »Oj zdaj gremo, oj zdaj gremo, a nazaj se vrnemo!« ... idr.). Manjši incident se je nato ponovil le še pri naslednjem transportu.

Str. 260, drugi val preseljevanja Slovencev – 9.822 v ustaško NDH skupaj 21 transportov (14 iz Maribora, 7 iz Rajhenburga oz. Brestanice): najprej 14 transportov iz Maribora (izgnanci s Štajerske – 6.092) ter še 7 transportov iz Rajhenburga oz. Brestanice (izgnani iz Posavja in Zasavja – 3.730; najprej 5 transportov, nato še 2 z 885 izgnanci).

Str. 288/289, v drugem valu preseljevanja izselijo v ustaško NDH skupaj 9.822 oseb.

11 TF – Tone Ferenc (glej navedeno literaturo).

Str. 311/331, tretji val preselejevanja Slovencev – 35.500 ljudi v Nemčijo (tokrat iz Obsotelja in Posavja, da so očistili obmejno območje za naselitev Nemcev in Kočevarjev), 34 transportov iz Rajhenburga oz. Brestanice (izgnanih v obdobju od 24. 10. 1941 do 17. 11. 1941).

V vseh treh valovih transportov so izgnali iz domovine okrog 52.500 zavednih Slovencev; odpeljalo jih je 72 transportov: 25 iz Maribora, 5 iz Šentvida pri Ljubljani in 42 iz Rajhenburga.

Str. 357, v Nemčijo izselijo naknadno v letih 1942–1944 še 4.200 sorodnikov ubitih talcev in zajetih ter zaprtih ali ubitih partizanov. Število vseh izgnanih Slovencev iz domovine tako naraste na skupno okoli 56.700 oseb, morda celo 60.000.

O samem bivanju mojega očeta v Srbiji sem veliko izvedel od njegovega sotrpina Marka Sluge s Ptuja, ki se mojega očeta dobro spomni, čeprav je bil sam takrat še otrok. Markova družina je namreč delila enako usodo kot moj oče in množica drugih, ki so bili iztrgani s slovenske zemlje. Tako mojega kot Markovega očeta dr. Jurija Slugo povezuje usoda od takrat, ko sta se znašla skupaj na gradu Borl, kamor so jih premestili iz ptujskih zaporov, kjer so bili prvi aretirani Ormožani in Ptujčani najprej zaprti, dokler niso Nemci 29. 4. 1941 ustanovili v prostorih gradu Borl peto prehodno taborišče (TF/195) za tiste Slovence, ki so jih nameravali izgnati v prvem valu. Po t. i. *rasnem in političnem ocenjevanju* tistih »Nemcem sovražnih Slovencev«, ki so jih okarakterizirali kot: član SOKOL-a, sodnik idr., so tiste, za katere so določili izgon iz Slovenije, poslali v zbirno taborišče v Maribor, ki je bilo urejeno v prostorih vojašnice v Melju. Od tukaj so jih poslali s transporti bodisi na Hrvaško (v ustaško državo NDH), v Bosno, v Srbijo ali v Nemčijo. Moj oče je bil izgnan iz Slovenije 20. 6. 1941 s transportom št. 5, ki je odpeljal iz Maribora (MnoM).¹² Iz Ormoža so bili s tem transportom izgnani: *Franc Trop, Jože Zidarič, Franc Gaberc, Adolf Breznik, dr. Milan Šijanec z ženo Martino in hčerko Nikolajo, Dušan Pipenbaher z ženo Danijelo (Danico) roj. Lasič, Miran Veselič in Alojz Jenko*. Celoten seznam tega (in nekaterih drugih) transporta je hranjen v Muzeju narodne osvoboditve v Mariboru. Končna postaja za teh 307 ljudi je bil kraj Đunis v Srbiji, kamor so prispeli iz Arandelovca, ki je bil prvotno predviden za končno postajo tega transporta, a so ga 22. 6. 1941 preusmerili naprej. Tukaj so jih Nemci razporedili v več krajev, 114 Slovencev v Ribarsko banjo (MnoM) na pobočje planine Jastrebac, kamor so prispeli 24. 6. 1941. Z izjemo zadnjih dveh izgnancev so bili tja izgnani vsi Ormožani (uradni vir med njimi sicer ne navaja družine odvetnika Šijanca, čeprav je dejansko tudi bila nameščena v Ribarski banji, ker je navedena med drugimi imeni v očetovi beležnici). Za namestitev v t. i. »izbeglički dom« so izpraznili in preuredili prostore zdraviliških objektov. Vsako tako »slovensko kolonijo« pregnancev je kot neke vrste avtonomno skupnost zastopal in upravljal odbor iz njihovih predstavnikov, na čelu katere je bil v Ribarski banji odvetnik dr. Jurij Sluga.

O življenju in delu izgnancev v Ribarski banji nisem mogel izvedeti kaj veliko. Izgnanci so se preživljali z opravljanjem različnih del, s katerimi so si zaslužili za najosnovnejše preživetje in pokrivanje svojih potreb. Oče je kot krojač šival oz. večinoma popravljal oblačila izgnancem in domačinom in si tako zaslužil za nakup osnovnega živeža in potrebščin. S knjigovodske natančnostjo si je zapisoval v beležnico, kaj je kdaj za koga naredil in koliko mu je za to računalo, po drugi strani pa tudi, kdaj in koliko je ob nakupu on plačal komu za razne dobrine (izvemo lahko za ceno jajc, moke, olja, sladkorja, papirja za zvijanje cigaret, tobaka...). Nekateri izgnance so okupacijske oblasti premestile v druge kraje, kjer so potrebovali koga z ustrežno izobrazbo ali poklicem za opravljanje določenih del (gospoda Zidariča so poslali delat na pošto v Čačak). Nekateri (intelektualci) so pomagali tamkajšnjim kmetom pri njihovih opravilih, delali na poljih... Ne glede na prijaznost in razumevanje srbskega

12 MnoM – Muzej narodne osvoboditve Maribor (glej navedeno literaturo).

civilnega prebivalstva, v okolje katerih so okupacijske oblasti slovenske izgnance prisilno nastanile, je bilo njihovo življenje v Srbiji težko in trpko, brez zadovoljstva in veselja ter radosti, prežeto z domotožjem in grenkobo osamljenosti, saj so bili tisoč kilometrov vstran od svojih domačih. Poleti 1944 je očeta razveselila fotografija sina – mojega polbrata, ki mu jo je poslal v Srbijo, da ga je lahko vsaj videl na sliki, če že ni mogel gledati njegovega odraščanja v najobčutljivejših letih. Fantu je umrla mama, ko je bil star rosnih sedem let, očeta so mu izgnali pri enajstih; tako je ostal brez obeh ljubljenih. Prav razneženo sem prebiral neko ljubezensko pesem Ljube Prener, ki si jo je oče prepisal v beležnico, da mu je lajšala bolečino samosti in neizživete ljubezni v tujini. Marko Sluga pravi, da se za povrh vsega še posebej spominja tudi sila neprijaznih zim v tistih planinah, bogatih s snežno odejo, da so bili ti kraji zato pogosto odrezani od sveta, pod okni pa so jim zavijali lačni volkovi. Na srečo je tuljenje volkov zadnje leto pred koncem vojne zamenjalo hrumenje motorjev zavezniških letal.

(? 1.) maja 1944 so Nemci zaradi prodiranja partizanov, Rdeče armade in Bolgarov vse pregnance premestili v bližino Požarevca in jih namestili v zaporniške celice zloglasne kaznilnice v bližnjem kraju Zabela. Selitev iz Ribarske banje v Zabelo je bila za pregnance druga kalvarija, pri kateri so bili izpostavljeni naporom, sovražniku... Tretja kalvarija je za večino sledila dober mesec in pol po koncu vojne, ko so se 23. 6. 1945 začele množične repatriacije več tisočih (6800) nazaj v Slovenijo (TF/436).

Kaj se je medtem dogajalo v Ormožu 1941–1945? Izdajstva

Jeseni 1941 je nastala manjša odporniška skupina tudi v Ormožu, v katero je bilo vključenih nekaj posameznikov (Zlatko in Branko Kovačič, Edi Stropnik, Toni Knez), ki so nadaljevali z zbiranjem in skrivanjem orožja (OSS-I/241, DN/122).

Prav skrito orožje in pogovori o pripravah na organizirani odhod k partizanom na Pohorje so bili razlog bojazni okupatorja, da bi se tudi na Ormoškem razmahnil aktiven odpor. Kronika mesta Ormož razkrije (KMO/54 in KMO/66), da so zato Nemci leta 1943 v okolje znane ormoške gostilne K solncu vtihotapili svojega gestapovskega agenta – kakopak Slovenca, Jožeta Lovrenčiča (DN/200), iz Budine pri Ptujju, čigar oče je kot mesar po 1. svetovni vojni delal v drugi ormoški gostilni Skoršič. Gostilničar Franc Horvat je pripadal znani ormoški sokolski družini in se je družil s podobno mislečimi zavednimi Slovenci. Nadaljuje se kot v vohunskem filmu ali napeti kriminalki, v kateri se prepletata ljubezen in izdajstvo. Zapisovalec v Kroniki mesta Ormož 1877–1956 kot dober poznavalec in pričevalec lokalnih – ormoških razmer, pravi (KMO/66), da je uspelo vohunu s šarmom izvabiti od gostilničarjeve žene potrebne informacije za tujega gospodarja in mu hlapčevsko izdati lokacijo skrivališča orožja v hiši (last trgovske družine Kuharič iz Ormoža) med goricami na Lešniškem Vrhu in tudi imena (24) ljudi, ki so tam skrivoma sestankovali. Osvobodilno gibanje je zato, še preden se je sploh uspelo bolj razmahniti, utrpelo hud udarec, saj so zaradi te izdaje 13. 10. 1943 aretirali in deportirali 5 ljudi: Ivan Masten, Vaso Vlasisavljevič, Ivan Likavec, Božo Kuharič, med njimi pa je bil tudi gostilničar Franc Horvat, ki so ga poslali v Dachau. Kako pretkano in uspešno so delovali okupator in njegovi slovenski pomagači, govori tudi dejstvo, da se je oktobra 1943 tudi drugemu nemškemu vohunu – pobegli partizan iz Pohorskega bataljona Alojz Bohak (DN/200) iz Miklavža pri Mariboru, ki je postal gestapovski agent, uspelo zblížati s posameznimi domačini, jih zaradi pretirane lahkovernosti in zaupnosti pretentati (tudi ormoškega organista) in preko njih navezati stik z nekaj zavednimi domačini v Ormožu in bližnji okolici. Le »sedmemu čutu« nekaterih bolj dvomljivih domačinov se velja zahvaliti, da se ni ujela v nastavljeno past gestapa skupina simpatizerjev osvobodilnega gibanja, ki bi se radi odpravili k partizanom na Pohorje, kamor naj bi jih popeljal vrinjeni vohun

Lovrenčič (za večjo prepričljivost se je na koncu izdajal celo za poveljnika – ne samo za simpatizerja – tamkajšnjih partizanov). Lovrenčič si je zapisal podatke 49 posameznikov iz Ormoža in njegove okolice, ki so simpatizirali z odporniškim gibanjem za osvoboditev domovine izpod okupatorjevega jarma.

Leto kasneje je ponovno sledil hud udarec osvobodilnemu gibanju zaradi izdaje. Nemci (oz. njihovi operativni pomagači, kozaki in orožniki) so namreč pri Veliki Nedelji ob napadu na partizansko postojanko pri Francu Zrnecu 27. 12. 1944 (DN/282) ujeli mlado terenko Heleno Praprotnik – Dano (18-letno dekle, rojeno v Središču ob Dravi) in v ptujskem zaporu z mučenjem iz nje izvlekli imena sodelavcev, partizanske aktiviste pa zvalili v past zrežirane zamenjave ujetnikov. Gestapovski agent slovenskega pokolenja, ki se je kot posrednik med Nemci in partizani pogajal za izpustitev in zamenjavo zaprte terenke z njenimi prijatelji – odporniki, je za izvedbo svojega peklenskega načrta žrtvoval svojega 14-letnega sina. Partizane je namreč želel prepričati v svojo iskrenost, in da je zaupanja vreden sogovornik in pogajalec, s tem da jim je pripeljal in izročil svojega otroka, ki naj bi ga nato vrnil, ko jim bodo Nemci pripeljali in izročili Praprotnikovo! Nemci pa so želeli izigrati partizane in na dogovorjeno mesto izmenjave ujetnikov niso pripeljali zajete partizanke Danice. Partizani so se sicer rešili iz nastavljene pasti, a so s seboj odpeljali tudi »zastavljenega« mladeniča. Ker se ta po dveh dnevih ni vrnil domov, se je vse skupaj (kar je sledilo izdaji sodelavcev Praprotnikove, ki je kasneje postala celo sodelavka gestapa!) končalo tako, da so v zameno za njegovo življenje Nemci 8. 2. 1945 postrelili 20 talcev za obzidjem ptujskega pokopališča (KMO/67). Iz maščevalnosti so se znesli nad družino Franca Zrneca iz Sodincev, kjer je bila od leta 1943 partizanska postojanka; gospodar je podlegel za posledicami mučenja. Že pred tem pa so aretirali še 6 zavednih domoljubov, ki so jih povezovali z razstrelitvijo železniške proge pri Ormožu dne 24. 10. 1944. Dober mesec pozneje od tega dogodka so tako ujeli in zaprli naslednje zavedne Slovence: Antona Žolnirja, Albina Krajca, Vido Alič (rojena 7. 3. 1924 na Ptuj), Rada Kukovca, Janeza Trstenjaka, Ivana Jeremica in malo kasneje še Jakoba Meglo.

Čeprav se je vojna počasi že bližala koncu in se je nemška vojska morala na vzhodnih bojiščih že umikati, lahko vidimo, da je okupator morda prav zaradi tega stopnjeval svoje nasilje nad zavednimi domačini na naših tleh. To izpričujeta opisana primera izdaj in represalij, pri katerih so se izživljali in znesli nad ujetimi ljudmi. Leta 1943 ujete so poslali v koncentracijsko taborišče Dachau, tja so poslali v začetku januarja 1945 tudi Jakoba Meglo. Leta 1944 ujeti so bili v glavnem poslani v Gradec, kjer so Žolnirja in Krajca obglavili. Kljub temu da je bil hrom, so tja poslali v konfinacijo tudi nemočnega invalida Boža Kuhariča (skupaj z njegovo negovalko). Vido Alič so Nemci ustrelili tik pred koncem vojne, 9. 4. 1945. Janez Trstenjak je bil obešen kot talec v Frankolovem, Ivan Jeremic pa v Jasenovcu. Aktivist Rado Kukovec – Zorko je bil prav tako poslan v Gradec, kjer je bil zaprt in obsojen na smrt, a je bil že tri tedne po aretaciji spet med ormoškimi partizani, saj mu je med zavezniškim bombardiranjem Gradca uspelo zbežati (DN/237). Ko so Bolgari 8. maja 1945 osvobodili mesto, se je naslednji dan prav on kot prvi partizan, skupaj z Milanom Šonajo, pojavil v Ormožu in začela se je vzpostavitev nove oblasti. Ob 14.00 uri istega dne je že bila prva seja mestnega odbora OF (KMO/68).

Konec leta 1944 so se kljub vsemu stopnjevale partizanske aktivnosti tudi na Ormoškem. V začetku naslednjega leta pa so se nadaljevale tudi aktivnosti za vzpostavitev formalnih vzvodov nove oblasti. Januarja 1945 je bil ustanovljen okrožni odbor OF, marca 1945 pa tudi odbor OF za Ormož (OSS-I/266).

Konec vojne – a ne tudi konec trpljenja

Iz 7. na 8. maj 1945 so Ormož zapustili zadnji Nemci – z njimi pa je pobegnilo tudi kakih 150 oseb (KMO/68), 8. maja so vkorakali v Ormož Bolgari in osvobodili mesto, nato so 9. maja prevzeli nadzor nad mestom predstavniki

novе oblasti (OSS-III/270).

A na pragu svobode in pred dokončnim porazom ter tik pred paničnim pobegom iz Ormoža (ko niso utegnili uničiti niti vseh občinskih arhivov ter minirati vseh poslopij, ki so jih še nameravali uničiti), so kot ranjena zver vendarle zadali še zadnji smrtni udarec zavednim Slovincem, če jih že iztrebiti ni bilo mogoče: uničiti jim domove, jih spraviti ob vse premoženje, jih pustiti brez vsega – brez strehe nad glavo, če se bodo slučajno živi vrnili iz pregnanstva, bodisi iz Srbije, koncentracijskih taborišč ali s front (nekateri tudi kot prisilno mobilizirani v njihovo vojsko – tako kot moj stric Ivan Trop).

Lenta in njena usoda

15. aprila 1945 so Nemci požgali in porušili do tal vseh 15 hiš na Lenti (OSS-I/266 in OSS III/270). Ob devetih zjutraj so lastnikom hiš naznanili svojo grozljivo namero, ob treh popoldne pa je že gorelo celotno naselje.

Na podlagi najdenega dokumenta v Zgodovinskem arhivu na Ptujju o numeraciji hišnih števil v mestu Ormož in o stanovalcih¹³ vemo, da so leta 1930 živeli na Lenti (povzeto v spodnji preglednici):

Ormož, hišna številka	Priimek in ime lastnika	Poklic	Iz Ormoža proti Ptujju (»Lenta«)
1	VEZJAK Friderik	sodar	Desno – 7.
2	LAŠIČ Josip	oficijal	Levo – 9.
3	VAJDA Marija	posestnik	Desno – 6
4	PUČKO Franc	učitelj	Levo – 8
5	NOVAK Jakob	krojač	Levo – 7
5a*	<i>VIDOVIČ Elizabeta</i>	<i>posestnica</i>	<i>Levo – 6</i>
6	MEŠKO Ivan in Elizabeta	čevljar	Levo – 5
7	EMERŠIČ Jakob	krojač	Desno – 5
8	KARBA Bogomir	železničarski zvanik	Desno – 4
9	HAVLAS Ana	posestnik	Levo – 4
10	GABERC Ana	posestnik	Levo – 3
11	TROP Angela	posestnik	Desno – 3
12	MAJERIČ Anton	čevljar	Desno – 2
13	JAUŠEVEC Ivan	brivec	Levo – 1
14	MALIN Ferdinand	državna železniška čuvajnica	Levo – 2
15	PETOVAR Maks	mlinar	Desno – 1

¹³ Zgodovinski arhiv na Ptujju – Fond: MO Ormož 1857–1950, škatla 15, ovoj 64 (SI_ZAP/0008).

Lenta se imenuje predel mesta, lahko bi rekli predmestje, ki (gledano v smeri Ptuj) leži ob izteku mesta tik pod vznožjem hriba, na katerem domuje ormoška bolnišnica. To je tam, kjer cesta preči potok Lešnico. Na tej ravninici, ujeti med ta in naslednji hrib s Hajndlom malo naprej, so bile do 15. aprila 1945 postavljene hiše družin Petovar, Majerič, **Trop**, **Karba**, Emeršič, Vajda, Vežjak (le sodarju niso požgali, ker je hiša bolj oddaljena) na desni strani, na levi strani ceste pa so imele ognjišča družine: Jauševc (in najemnik Ivan **Horvat**), **Malin**, **Gaberc**, Havlas (podnajemnik **Vaupotič**), Meško, Vidovič, **Novak**, Pučko in Lašič. Polovica (odebeljeno) od teh zavednih Slovencev je bilo izgnanih v tujino, vseh petnajst pa je ostalo brez lastnega doma! Če bi celoten Ormož doletela taka usoda kot Lento (Lenta je sicer štela 16 – in ne 15 hiš, v katerih je bivalo vsaj 60 ljudi, od tega 10 izgnanih), bi to pomenilo, da bi izgnali 175 oseb od vseh 1100 takratnih prebivalcev – ob tem, da je bilo v to všteti dobrih 10% Nemcev, hiše pa bi požgali skoraj vsem 275-im hišnim lastnikom (vse hiše ormoških Slovencev). Kako katastrofalno visoko ceno so plačali prebivalci Lente je več kot očitno. Zato sem jih navedel poimensko, tako kot sem navedel tudi imena in priimke ter nekatere druge podatke vseh iz spiska 53-ih Slovencev iz Ormoža. Le-ti so bili namreč prve žrtve okupatorja in domačih izdajalcev v Ormožu med drugo svetovno vojno. Ko so jih spomladi 1941 izgnali, so s tem onemogočili delovanje naprednih Slovencev v Ormožu.

Zato si oboji (pregnanci in prebivalci Lente) zaslužijo vsaj trajen spomin in spoštovanje, če že primerne odškodnine za vse izgubljeno premoženje in trpljenje ni bilo. Po vojni so namreč prebivalce Lente, ki so ostali brez domov, namestili po različnih bolj ali manj neprimernih bivališčih, jih večkrat selili in imeli zanje praviloma premalo posluha.¹⁴ Celo več, lastnikom požganih domov nova oblast ni dovolila postaviti hiš na njihovi lastni zemlji, kljub temu da so bili lastniki zemljišč. Domačin Franček Pučko je v svojih Spominih na Lento zapisal, da je uspelo na pogorišču postaviti novo hišo le trem (črnograditeljem, kot jih je hudomušno imenoval) od petnajstih, ki so to storili, še preden je nova oblast sprejela sklep, da na tem območju ne dovoli ponovne pozidave.

Usoda mojega očeta

Oče se je – za razliko od mnogih Ormožanov, ki so umrli bodisi v koncentracijskih taboriščih, po zaporih zaradi posledic mučenja ali v borbi – vrnil v Ormož. A namesto radosti in veselja, da je spet na naši svobodni slovenski zemlji, v svoji tako ljubi domovini, je pretresen spoznal, da je izgubil popolnoma vse, saj so mu medtem požgali dom na Lenti (Ormož, hišna številka 11, lastnica Angela Trop).

Oče se je v času izgnanstva tudi formalno včlanil v OF, in sicer je zaveden kot član v Beogradu od 13. novembra 1944. Iz Požarevca je bil izpuščen 6. maja 1945, v Ormož pa se je vrnil 26. maja 1945, ko se je po dolgih štirih letih trpljenja končalo njegovo pregnanstvo v tujini.¹⁵ Domnevam, da so očeta (kot preverjeno zaupanja vrednega človeka in poštenjaka, na katerega so se nove oblasti lahko zanesle) prepeljali iz Srbije nazaj v Slovenijo med prvimi zato, ker ga je Mestni ljudski odbor Ormož že na svoji 1. seji, 9. maja 1945 (KMO/68), določil za »komisarja« (nekakšni poverjeniki oz. skrbniki premoženja) zaplenjene Brodarjeve imovine (veletrgovinaz vinom, vila z vrtnarijo) – da bi tako preprečili, da je ne bi lokalno prebivalstvo iz maščevalnosti popolnoma izropalo in uničilo. Svojevrstna ironija in cinizem je v tem, da varuje pred uničenjem lastnino pobeglega kulturbundovca Brodarja tisti, kateremu so izdajalci pred tem uničili njegovo lastnino. A je oče ostal zvest svojemu idealizmu in se kljub nesporni ideološko levičarski prepričanosti ni želel politično vezati na stranko, ki je prevzela v svoje roke vso oblast in ki so jo predstavljali ne le mladi zanesenjaki iz začetkov odporniškega gibanja, temveč v

14 ZAP – zapisniki sej MLO Ormož od 3. 10. 1945 do 30. 10. 1947 – str. 443 ... o zavrnitvi pritožbe...

15 Fond: Mestni ljudski odbor Ormož 1945–1952, škatla 1, ovoj 13: SI_ZAP/0160/001/00013*.

še večjem številu tisti, ki so se ji priključili v prvih dneh maja 1945. Tako je tudi po vojni kmalu spet delal tisto, za kar je bil usposobljen in kar je najbolje znal – še naprej je bil krojaški mojster.

Trop, Fran, Grimo 99				21
roj. 16. 2. 1905. Grimo				
M. 6. 4. 44. Borl. 7 dni, Maribor, 4 dni				
Ribeška banja do 12. 5. 44, Posvetec				
do 6. 5. 44 - domu 26. 5. 44				
Regijsko obit.				
za skupno ni delal.				
v. član C.T. v Beogradu od 13. 11. 44				

Takoj po vrnitvi iz izgnanstva je nova oblast popisala vsakega repatriiranca (evidenčni list za mojega očeta, izpolnjen po vnaprej pripravljenih rubrikah).

Usode drugih posameznikov z Lente

Petovarjev mlin in Meškova hiša (njihova hči je ob koncu vojne pobegnila z Nemci) so bili kolateralna škoda uresničitve zadnjega dela Petovarjevega zločinskega načrta, da naj uničijo (minirajo in požgejo) celotno Lento, preden bodo morali Nemci za vedno oditi s slovenske zemlje. Svoje poslanstvo pa je začel s hlapčevsko vdanostjo tujcu uresničevati že nekaj let pred začetkom 2. svetovne vojne, ko je kot aktiven član kulturbunda Nemcem ovajal ormoške zavedne Slovence in pahnil polovico od svojih sosedov z Lente v pregnanstvo. Zato ga večina prizadetih domačinov krivi za usodo in trpljenje ter prizadejano materialno škodo, ki ga je z izdajalstvom povzročil spodaj navedenim:

Požgane hiše družinam: Majerič, Trop, Karba, Emeršič, Vajda, Lašič, Novak, Meško, Vidovič, Havlas, Gaberc, Horvat, Malin in Pučko,

izgnani v Srbijo in NDH: Franc Trop (moj oče), Jurij Karba, Jožko (Joško) Lašič, Alojz Novak (Zek), Franc Gaberc, Ivan Horvat (pri – Ivanu Jauševcu) – vsi v Srbijo, v NDH pa: družina Malin: Ferdinand, Elizabeta, Ferdo, Ivanka (por. Šterman) in Ivan Vaupotič (pri – Ani Havlas),

internacija: Ivan Horvat,

umrli: Marjeta Karba, umrla zaradi mine v Srbiji, Marica Lamut in Marija Lašič, umrli ob bombardiranju v Sremu,

borci: Franc Gaberc, Slovenski bataljon (Sremska fronta),

talci: Alojz Novak (Zek), ustreljen kot talec v Kraljevu.

Razen hiš na Lenti je bila edina še popolnoma uničena hiša v Ormožu last Nemca Diermayerja, ki pa si jo je dal minirati sam, preden je pobegnil.

Sklepne misli

Dobrih trideset let je že prisotna hvalevredna ideja o narodni spravi, ki pa jo zdaj ena, zdaj druga politična stran izrablja bolj za polarizacijo slovenskega naroda, kot pa za to, da bi ljudje danes in v prihodnje živeli v sožitju in neobremenjeni z ideološko razklanostjo iz preteklosti. Sam s pričujočim prispevkom nikakor ne želim odpirati starih ran, še zlasti, ker poprava enih krivic običajno povzroči nastanek novih. Neprimerni pa se mi zdijo poskusi revidiranja zgodovine, ki so vedno bolj neprikriti in jih v zadnjem času dopolnjujejo še brezsramna prizadevanja nemško govoreče skupnosti, ki da se počuti v naši novi državi eksistenčno ogrožena zaradi kratenja njihovih temeljnih človekovih pravic. Take izjave delujejo naravnost v posmeh zgodovinskim dejstvom. Že zaradi navedenega čutim kot domoljub dolžnost spomniti na ne tako davno preteklost, da si bodo lahko mladi izoblikovali objektivnejšo sliko o času, ki so ga živeli njihovi predniki in ki je v njih pustil določene brazgotine.

Ob poskusih revidiranja zgodovine in zamenjevanja vlog rabljev in žrtev v zadnjem času vendarle ne gre spregledati, kaj je bil vzrok in kaj posledica. K temu, da se stvari postavijo (nazaj) na pravo mesto, želim prispevati z osvetlitvijo zgoraj opisanih dogajanj in razmer v mestu Ormož. V gradivu sem se izognil ponavljanju in navajanju širšega opisa okoliščin in družbenih razmer pred 2. svetovno vojno in neposredno po njej, saj so o tem že kvalitetno pisali nekateri drugi avtorji, ki jih navajam med viri.

Na seznamu za izselitev so sami zavedni, napredni, ponosni Slovenci – levičarji, sokoli, inteligenca, pa tudi dva duhovnika (oba ormoška dušna pastirja). Tudi med Štajerci so bili petokolonaši in izdajalci (kot opisani primeri), organiziranega domobranstva pa na tem koncu Slovenije ni bilo, za kar gre zasluga takratnemu mariborskemu škofu Ivanu Jožefu Tomažiču, ki mu je bilo jasno, da (ker so prisegli zvestobo in predanost Hitlerju) se domobranci niso borili za domovino, temveč za okupatorja – zato so zgodovinsko gledano izdajalci lastnega naroda in svoje domovine. Proti okupatorju in za domovino Slovenijo so se borili (ne samo organizirano kot partizani pod okriljem OF) ljudje, vključeni v narodnoosvobodilni odpor. Zato je popolnoma sprevrženo vsakršno drugačno interpretiranje zgodovine, saj je globoko v nasprotju z dejstvi. Z izjemo Hrvaške so v vseh drugih evropskih državah (kjer je bila med 2. svetovno vojno podobna razdvojenost ljudi v odnosu do okupatorja) zmogli dovolj poguma in treznosti, da so postavili ljudi in njihova ravnanja/dejanja v tistem groznem času na svoje, t. j. pravo mesto. V vojnem času je šlo za stvar odločitve vsakega posameznika – in če je bila napačna, je pač bila napačna. Danes pa gre tudi in predvsem za soočenje z lastnimi stališči in ravnanji in za to, da prevzameš odgovornost zanje. V tej luči bi bilo še posebej dobrodošlo, če bi vrh slovenske rimokatoliške cerkve končno uvidel in priznal zmoto medvojnega ravnanja njenih predstavnikov v ljubljanski škofiji in to kolaborantstvo jasno obsodil. Škofa Rožmana pač ni mogoče izenačiti s škofom Tomažičem, tako kot ni mogoče izenačiti vloge tistih duhovnikov, ki so bili lojalni okupatorju, s tistimi, ki jih je taisti okupator izgnal zaradi njihove zavednosti. Na te zavedne duhovnike bi morala biti slovenska cerkev kot institucija še posebej ponosna in jim izkazati potrebno čast

in spoštovanje, ker si zaradi svoje pokončne drže to tudi zaslužijo. Med slednje sodi tudi naš rojak Fran Ksaver Meško.

Sprejeti (pravo) odločitev v usodnih trenutkih je vse prej kot lahko (če ti je sploh dano, da jo lahko sprejmeš sam), a potrebno in nujno. V svojih spominih na ta čas težkih preizkušenj in odrekanja Fran Ksaver Meško (ki je bil prav tako izgnan kot številni drugi slovenski duhovniki s Štajerske) pravi, da je bilo izgnanstvo »križev pot«. Njegovi spomini na ta leta so sila poučno branje o ljubezni do domovine in do ljudi, prežeti z duhom krščanskih nauk tako glede ljubezni do bližnjega, razumevanja in odpuščanja. Ponosen na svoje slovensko pokolenje, se kritično in jasno distancira od stereotipov o večvrednosti civilizacijsko pomembnejših narodov (Nemci – kot vzor) in poudarja vrednost slovenskega naroda in vsakega človeka posebej ... Nikjer ni zaslediti klečeplazenja pred močnejšim in udinjanja zavojevalcu, nobene pokornosti za vsako ceno. Kot zaveden in pokončen Slovenec nam je tudi on lahko svetel zgled.

Zahvala

Vsem sogovornikom (navedenim med ustnimi viri) sem še posebej hvaležen za dragocene informacije, ki so mi jih zaupali, saj so vsi osebno poznali očeta in se kljub častitljivi starosti še dobro spomnijo tistega davnega – težkega časa preizkušenj in odločitev, ki so zaznamovale njihova mlada življenja.

Nenazadnje se želim zahvaliti tudi gospe Nevenki Korpič in gospe Manici Hartman iz ormoške enote Pokrajinskega muzeja Ptuj Ormož za pisna gradiva ter še posebej gospe Nadici Granduč (moji učiteljici slovenščine iz osnovne šole in cenjeni prijateljici) za pomoč in spodbudo, da je rezultat mojega raziskovanja tudi objavljen in bo z objavo v Zgodovinskih zapisih ormoškega Zgodovinskega društva tudi na voljo zanamcem.

Povzetek

Nacistični okupator je iz Ormoža izgnal tudi krojaškega mojstra Franca Tropa, člana Društva Sokol. Njegovo ime je bilo že leta 1940 na seznamu 53 ljudi, ki so jih Nemci nameravali takoj ob okupaciji slovenskega ozemlja izgnati z rodne grude. Avtor v članku opiše očetovo usodo v tem krutem obdobju slovenske zgodovine. Iz pričevanj in dokumentacije v zgodovinskem arhivu pa mu je uspelo sestaviti doslej najcelovitejši seznam izgnanih Ormožanov, na katerem je 115 oseb. V pričujočem članku se je sicer osredotočil predvsem na že omenjeni spisek 53-ih, o katerih se je do sedaj vedelo le za imena in priimke. Z raziskovanjem in iskanjem dodatnih podatkov po arhivskem gradivu Zgodovinskega arhiva na Ptujju pa je ugotovil tudi poklice teh ljudi, za večino pa je našel tudi naslove bivališč, rojstne podatke ter datume aretacije in/ali izгона. Posebej omenjena je vloga na slovenskem ozemlju živečih Nemcev in njihovih simpatizerjev, ki so z ovajanjem zavednih Slovencev okupatorju olajšali izvajanje njegove genocidne politike. Njihovo izdajstvo je botrovalo tudi sramotnemu požigu Lente, saj je okupator tik pred koncem vojne in svojim porazom miniral in požgal celotno naselje, v katerem je bilo uničenih 15 hiš. Tokrat so prvič objavljeni celoviti podatki o tem, s točno navedbo posameznih hiš in njihovih lastnikov ter navedbo usod prizadetih stanovalcev tega naselja. O razsežnosti zatiranja Slovencev in maščevalni krutosti medvojnega terorja nad simpatizerji odporiškega gibanja spregovori in opisu dveh medvojnih izdaj in njihovih tragičnih posledic. Ti dve zgodbi sta prvič tako podrobno predstavljene javnosti.

Kritični javnosti naj pričujoči zapis pomaga k pravilnemu ovrednotenju družbenih razmer ter ravnanj ljudi tako v preteklosti, in tudi za lažjo presojo nekaterih dejanj in ravnanj v sedanjosti. Obstaja resna bojazen, da se zgodovina izpred 100 let ponavlja v nekaterih situacijah in poskusih revidiranja zgodovine, ki se jim je treba pravočasno in odločno zoperstaviti. Nenaključna podobnost s preteklostjo je tudi nedavna objava javnega apela nemško govoreče skupnosti v osrednjem slovenskem dnevniku (Delo, 22. 3. 2018),

teš da je ona danes eksistenčno ogrožena v naši novi samostojni državi Sloveniji. Slaba dva meseca pozneje jih je v njihovih prizadevanjih podprla celo avstrijska vlada/parlament! Kot v posmeh zgodovinskemu spominu: enake očitke so namreč imeli pred 100 leti v Kraljevini SHS, nato pa aktivno sodelovali v iztrebljanju Slovencev na našem lastnem ozemlju. Kdo je tu ogrožen in od koga? Izgnani zavedni Ormožani, o katerih je govora v članku, so nam lahko s svojim pogumom in žrtvami svetel zgled in opomin, da je treba zbistriti misli in duha ter se odločno zoperstaviti takim poskusom revidiranja zgodovine z izkeritljanjem dejstev in dogodkov.

Po tem ključne ne nazadnje tudi zgodovinski dolg do žrtev, o katerih sem pisal v tem članku; pa tudi svojevrstno ponavljanje zgodovine. In za te žrtve nosijo levji delež krivde pripadniki nemško govoreče skupnosti na slovenskih tleh, katere predstavniki ponovno dvigujejo glavo in zahtevajo zase več pravic, kot so jih deležni naši rojaki na avstrijskem Koroškem. Pri tem jih podpira republika Avstrija, ki Sloveniji po drugi strani odreka upravičenost do nasledstva po Avstrijski državni pogodbi. Postanimo spet ponosni in zavedni Slovenci, stopimo skupaj in se postavimo za svoje pravice tako doma kot tudi za pravice naših rojakov na tujem! Tako bi gotovo naredilo vseh 115 iz Ormoža izgnanih Slovencev, ki jih navajam po abecednem vrstnem redu: Anžlovar Štefan, Marija in Marica; Ban Marija (Minka) s hčerko; Breznik Adolf (s Hardeka); Cafurovič Asem; Cigan Jožef; Gaberc Franc; Gorjup Viktor; Marija, Zmaga in Saša; Grilc Jelica; Grivec Jakob (Stanko), Marica in Milan; Hanželič Franc (s Hardeka); Horvat August; Horvat Ivan; Horvat Rozalija; dr. Hrovat Anton, Prima, Branko in Zdenka; Ivanuša Martin, Elizabeta in Marija (iz Frankovcev); Janežič Ema; Jenko Alojz; Jereb Josip; Karba Jurij in Ivanka; Kojc Mihael, Marija in Milan; Kovačič Dragan, Elizabeta, Zlatko, Danica, Marjan, Bojan in Vladimir; Kubaric Ludvik; Lamut Viljem in Olga s hčerko; Lašič Jožko (Joško) in Slavica; Lemut Jožef; Lešič Jože; Malin Ferdinand, Elizabeta, Ferdo in Ivanka; Nardin Jožef in Eufemija; Novak Alojz; Obolnar Doroteja; dr. Obrhan Adolf; Pevec Anton; Pevec Rudolf; dr. Pipenbaber Dušan in Danijela; Polak Anton, Josipina in sin Boris; Polak Marija in sin Mitja; Ponebšek Alojz, Iva in Marija; Puklavac Martin, Cita in Janko; Pušenjak Rupert; Rakuša Ivan; Rančigaj Jožef; Roganovič Dimitrije, Darinka in Ksenja; Rojs Ivan in Marija; Sever Jožef; Skoliber Martin, Ljubomira in Borislava; dr. Šijanec Milan, Martina in Nikolaja; Štrekelj Alojz; Šumak Franc, Franciška, Boris, Marta in Slavica (s Hardeka); Tomšič Alojz, Marija, Stanko, Marija (bči) in Jelka; Trop Franc; Turk Fortunat, Marica in Franc; Vaupotič Ivan; Veselič Boris; Veselič Miran; Zadavec Peter, Antonija, Janko in Stanko; Zgonc Franc, Alojzija in Gabrijela; Zidarič Jože. (Franc Pučko navaja v svojih spominih med izgnanimi Slovenci tudi družino Avgusta Benigarja, ki je pred vojno živela na Lenti; po lastni navedbi pa naj bi bila izgnana tudi Draga Šonaja z otrokoma Bogdano in Mladenom).

Ključne besede: Franc Trop, 2. svetovna vojna, 1941–1945, izgnanci, sokoli, izdajalci, kulturbund, Ormož, Lenta, Srbija, Ribarska banja, transporti, osebna zgodba, arhivsko gradivo

Viri, literatura

(IF), Tone Ferenc: *Nacistična raznarodovalna politika v Sloveniji 1941–1945*, Založba Obzorja Maribor, 1968 (v tekstu označeno z navedbo okrajšave: TF/ številka strani).

Glas naroda (List slovenskih delavcev v Ameriki), New York City, 9. 9. 1941, št.:176, str. 1 in 4: *Seznam nekaterih rojakov, ki so bili pregnani v Srbija*.

Jutro, 20. 7. 1941, letnik XXII, št.: 169, str. 3: *Seznam naših rojakov v Srbiji* (ponatis: *Ameriška domovina*, nato pa se je na članek skliceval tudi *Glas naroda*), Ljubljana.

(KMO), *Kronika mesta Ormož 1877–1956* (zapisal Anton Trstenjak). Vir: *Zgodovinski arhiv na Ptujju*, SI_ZAP/0070 Rokopisna zbirka, *Kronika mesta Ormož 1877–1956*, šk. št. 27, ovoj 68 (v tekstu označeno z navedbo okrajšave: KMO/ številka strani).

Rado Kukovec, *Sokolsko društvo Ormož—ob 80. obletnici ustanovitve, 1992, tipkopis, Hrani: Pokrajinski muzej Ptuj Ormož, OE Ormož.*

(TL), *Tonček Luskovič, Ormož v II. svetovni vojni, (objava na spletu—ZZB NOV Ormož).*

(OSS), *Ormož skozi stoletja I, zbornik, Založba Obzorja Maribor, 1973 (v tekstu označeno z navedbo okrajšave: OSS-I/številka strani). Vida Rajic: Poročila nemških orožniških postaj o partizanih na ozemlju sedanje ormoške občine v letih 1943–1945, str. 201–212, Ivan Hren: Ormož v ljudski revoluciji, str. 261–267.*

(OSS), *Ormož skozi stoletja III, zbornik, Skupščina občine Ormož, 1988 (v tekstu označeno z navedbo okrajšave: OSS-III/številka strani). Ljubica Šuligoj: Ormoški Nemci med obema vojnama, str. 203–232, Ivan Lovrenčič: Mestna občina Ormož 1918–1941, str. 233–238, Miroslav Novak: Štajerska domovinska zveza—Krajevni skvopini Kajžar in Ormož, str. 247–258, Marjeta Adamič: Arhivsko gradivo Občine Ormož 1941–1945, str. 259–264, Tjaša Mrgole: Vojna škoda na območju Ormoža, str. 265–292, Vinke Cajnko: Razvoj kolesarskega športa in nogometa v Ormožu, str. 311–316.*

(OSS), *Ormož skozi stoletja IV, zbornik, Skupščina občine Ormož, 1993 (v tekstu označeno z navedbo okrajšave: OSS-IV/številka strani). Mag. Borut Zemljič: Izseljenci iz Ormoža in njegove okolice leta 1941, str. 312–327.*

DN, *Drago Novak, Prlekija 1941–1945, Založba BOREC, 1987 (v tekstu označeno z navedbo okrajšave: DN/številka strani). Str. 200/201: za aretirane po izdaji leta 1943 (Ivan Likavec, Franc Horvat, Božo Kuharič in Vasa Vlajsavljevič iz Ormoža... navaja tudi Ludvika Kuhariča, ki pa ni bil aretirani, ker je bil že mrtev; ni pa naveden Ivan Masten, čeprav je bil izgnan v Dachau skupaj z Likavcem in Horvatom, dokument v ZAP). Str. 237: za aretirane konec leta 1944.*

Franc Pučko, Spomini na Lento (tipkopis).

(ZZ), *Zgodovinski zapisi IV, Zgodovinsko društvo Ormož, 2007 (v tekstu označeno z navedbo okrajšave: ZZ-IV/številka strani). Zdenka Kresnik: Približevanje in začetek druge svetovne vojne v Ormožu, str. 46–57.*

Arhivsko gradivo

(ZAP), *Zgodovinski arhiv na Ptuj, informacije so iz dokumentov v fondih, do katerih mi je omogočila dostop gospa Aleksandra Čater:*

Mestna občina Ormož 1857–1950

Vir: MO Ormož 1857–1950 (SI_ZAP/0008).

Mestni ljudski odbor Ormož

Vir: MLO Ormož (SI_ZAP/0160).

Kronika mesta Ormož 1877–1956,

Vir: Zgodovinski arhiv na Ptuj, SI_ZAP/0070 Rokopisna zbirka,

Kronika mesta Ormož 1877–1956, šk. št. 27, ovoj 68.

SOKOLI, Ormož

(MnoM), Muzej narodne osvoboditve Maribor

Podatke o transportu št. 5 in iz tega transporta izgnanih oseb v Ribarsko banjo mi je pomagala poiskati in poslala gospa dr. Irena Maverič-Žižek.

** Verzeichnis der aus der Untersteiermark ausgesiedelten Personen und der Betriebe, welche durch die Dienststelle deutschen Volkstums beschlagnahmt wurden. V tem dokumentu je za očeta zapisano naslednje: Liste Nr. 5 über die Aussiedlung am 20. Juni 1941 ... Trop Franz- 16. 2. 1905.*

*** V. Transportliste vom 20. 6. 1941. Iz transportnega lista (V. Transportliste vom 20. 6. 1941) je razvidno, da je bilo v petem transportu izgnanih (skupaj z Vašim očetom) iz Maribora v Srbijo, v zbirno taborišče v Aranđelovac, 307 oseb. Poleg Vašega očeta so bili izgnani s petim transportom iz Ormožja še: pek Adolf Breznik iz Hardeka pri Ormožju, zdravnik Milan Šijanec z ženo Martino in s sinom Nikolajem, inženir Miran Veselič, sodnik Pipenbacher Dušan z ženo Danijelo roj. Lasič, učitelj Alojz Jenko, trgovski pomočnik Franc Gaberc in Zidarič Josip. Vaš oče, Franc Trop, je bil poslan iz zbirnega taborišča v Aranđelovcu v občino Ribarsko Banjo, sreč Rasinski, kamor je prispel 24. junija 1941. Skupaj z njim so prišli v Ribarsko Banjo omenjenega dne še: Breznik Adolf, Gaberc Franjo, Pipenbacher Dušan in Danica ter Zidarič Josip. (vir: Seznam izgnancev, ki so prispeli v Ribarsko Banjo 24. junija 1941.)*

Ustni viri

(razgovori avtorja s starejšimi ljudmi, ki so poznali očeta).

Pavla Lab, Ormož, najstarejša živeča domačinka, s katero sem imel čast govoriti tik pred njeno smrtjo,

Hilda Hergula (roj. Havlas), Ormož, domačinka z Lente,

Ivanka Šterman (roj. Malin), Ormož, domačinka z Lente,

Zdravka Havlas, Ormož, domačinka z Lente,

Slavica Šumak, Hardek, vsa njihova družina je bila izgnana v Srbijo,

Božo Kubarič, Murska Sobota, sorodnik soimenjaka Božidarja Kubariča iz Ormožja,

Marko Sluga, Maribor, izgnan v Srbijo hkrati z mojim očetom.